visais atvejais nustatyta rankų padėtis. Kape 11 nustatyta, kad mirusysis buvo įverstas ar paguldytas į kapo duobę kniūbsčias. Dažniausiai rankos padėtos aukščiau dubens, ties juosmeniu ir krūtinės srityje. Dauguma atvejų laikytasi PV–ŠR (245, 249, 255°) arba V–R (260, 265, 270°) krypties, mirusiojo galvą orientuojant PV ir V kryptimis, išskyrus kapus 1, 3. Juose mirusiųjų galvos orientuotos ŠR kryptimi. Dalis mirusiųjų palaidoti vienas ant kito, fiksuoti užlaidojimai (kapai 31, 38). Didelė dalis kapų (3–5, 8, 10, 12–16, 19, 21, 40) buvo suardyti ir pažeisti anksčiau vykdant žemės judinimo darbus (statant pastatus, vykdant žemės ūkio paskirties darbus). Archeologinių tyrimų metu iš viso rasti 298 radiniai (8 pav.). Ištirtas plotas apima Panevėžio miesto stačiatikių senųjų kapinių ŠR dalį. Tai XX a. I pusėje užstatyta kapinių dalis, kurios vietoje buvo suformuoti gyvenamieji sklypai, statyti namai. Perkasose 1, 3–5, 9–12 aptikus žmonių kapų, patikslinta Panevėžio miesto stačiatikių senųjų kapinių ŠR riba. Nustatyta, kad kapinių teritorijos ŠR riba baigiasi 10 m nuo ŠR kapinių ribos (tvoros), o ŠV – 4 m į ŠV nuo kapinių tvoros.

Be detaliųjų ir žvalgomųjų archeologinių tyrimų, teritorijoje vyko archeologiniai žvalgymai, ištirtas dar 1045 m^2 dydžio plotas. Žemės nukastos iki 40–70 cm projektinio gylio. Žvalgymų metu nustatytas vėlyvas 15–70 cm storio XX–XXI a. pradžioje susiformavęs kultūrinis sluoksnis su to laikotarpio radiniais.

The Cemetery of the Panevėžys Orthodox Church of the Resurrection

In 2018, a field survey, evaluation, and excavation were conducted in a total of 1495 m^2 on the plot at Klaipėdos St. 11 A, B in the NE part of the Panevėžys Orthodox Cemetery (Figs. 1–2). In all 12 trenches with extensions (568.65 m^2) were excavated (Fig. 3) and 1045 m^2 were surveyed. A total of 40 burials: 30 male, 3 female, 3 adolescent, 1 child, 2 newborn, and 1 individual of undetermined sex and age (Figs. 6–7); stone foundations (Fig. 4) and 298 individual finds (Figs. 5, 8) were discovered in the investigated area. 17th–20th-century coins (34); rings (6); postal seals (6); copper buttons (14); ceramic vessel (6) and ceramic sherds (160), stove tile fragments (3), a pipe and pipe fragments (3), a spur, household items (spoons, thimbles, combs, a lock, a whetstone, and pliers), a fitting, a belt buckle, glass vessels (34), millstone (4), and wild and domestic animal bones were collected in the layers. The investigated area included the NE part of the Panevėžys Orthodox Cemetery. Based on the discovered religious grave goods, it is possible to state that burials were made in the investigated part of the cemetery during the 18th–late 19th centuries.

Justinas Račas

Zapyškio Šv. Jono Krikštytojo bažnyčios ir aplinkinės teritorijos tyrimai 2017–2018 m.

2017–2018 m. vykdant Zapyškio Šv. Jono Krikštytojo bažnyčios (UK 972) teritorijos tvarkymo ir pritaikymo visuomenės pažinimui projektą, atlikti archeologiniai tyrimai. 1990 m. S. Berulis apie 210 m į R nuo senosios Šv. Jono Krikštytojo bažnyčios ištyrė 55 m^2 plotą, aptiko XVII a. datuojamą kultūrinį sluoksnį ir pastatus (*ATL 1990 ir 1991 metais*, 1992, t. II, p. 11–14). 2000 m. L. Kvizikevičius bažnyčios aplinkoje

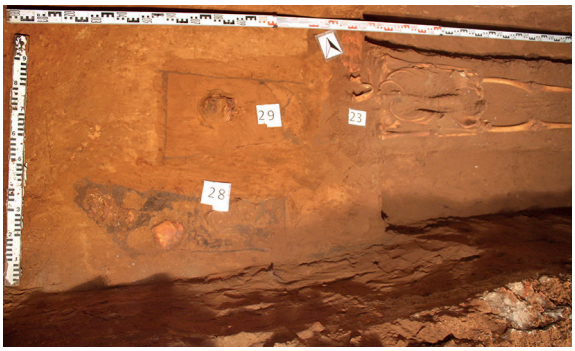
1 pav. Tyrimų situacijos planas: 1 – detalių tyrimų plotas; 2 – žvalgymų plotai; 3 – projektuojamos teritorijos ribos; 4 – projektuojamų aikštės ir šventoriaus teritorijų ribos. J. Račo brėž.

Fig. 1. Situation plan of the investigation: 1 – excavated area; 2 – surveyed area; 3 – boundaries of the project area; 4 – boundaries on the grounds of the planned square and churchyard.

žvalgomųjų archeologinių tyrimų metu ištyrė 35 m² plotą ir aptiko XVII–XVIII a. datuojamą kultūrinį sluoksnį (*ATL 2000 metais*, 2002, p. 165–166). 2006 m. Z. Baubonis mobiliosios prieplaukos aikštelės bei pėsčiųjų takų vietose vykdė žvalgomuosius archeologinius tyrimus, ištyrė 18 m² plotą ir aptiko neintensyvų XVI–XVII a. datuojamą kultūrinį sluoksnį (*ATL 2006 metais*, 2007, p. 411–412). 2015 m. M. Daubaras planuojamo įrengti dviračių tako vietoje ištyrė 5 m² plotą ir aptiko XVII–XIX a. datuojamus kultūrinius sluoksnius (*ATL 2015 metais*, 2016, p. 565, nr.438). 2016 m. A. Vaitkuvienė numatytų įrengti lyninio keltuvo per Nemuną komunikacijų vietoje bei lyninio keltuvo statybos aikštelės Š dalyje ištyrė 11 m² plotą ir aptiko XVI–XVII a. kultūrinį sluoksnį su išlikusiomis medinių struktūrų (statinių?) dalimis (*ATL 2016 metais*, 2017, p. 540, nr. 256). 2016 m. M. Daubaras atliko žvalgomuosius tyrimus Zapyškio senojo miesto vietos ir Zapyškio Šv. Jono Krikštytojo bažnyčios teritorijose siekdamas nustatyti detaliųjų tyrimų apimtis. Ištirtas 114 m² plotas. Kultūrinio sluoksnio viršus fiksuotas 0,4–1,2 m gylyje. Nustatyta, kad kultūrinis sluoksnis yra susidaręs visuose tirtuose šurfuose ir vienoje perkasoje (*ATL 2016 metais*, 2017, p. 540, nr. 255).

Žvalgymai 2017–2018 m. atlikti 9182 m² plote. Detalieji tyrimai atlikti 80 perkasų. Bendras tyrimų plotas – 5079 m² (1 pav.). Tyrimai pradėti 2017 m. lapkričio mėnesį ir I etapu buvo tiriamos perkasos aplink bažnyčią, o esant įšalusiam gruntui žiemą – bažnyčios viduje.

Bažnyčios viduje po plytelių, betono ir griuvenų sluoksniu, susidariusiu XX a. remontų metu, fiksuoti rudos spalvos žemių sluoksniai su daug pavienių žmonių kaulų ir XVI–XVII a.

2 pav. Perkasoje 8 fiksuoti keliais sluoksniais sulaidoti mirusieji. J. Račo nuotr.

Fig. 2. Individuals interred in several layers as seen in Trench 8.

monetomis. Pirmasis nesuardytų kapų sluoksnis aptinkamas 90 cm gylyje nuo dabartinio grindų paviršiaus. Iki projektinio 1,3 m gylio ištirtas visas bažnyčios vidaus perimetras.

Laidota keliais sluoksniais, dažnai vieni ant kitų (2 pav.). Pasitaiko atvejų, kai ilgieji kaulai laidojant vėlesniu laikotarpiu perlaidoti atskiroje duobutėje arba sudedami šalia kapo. Pagal radinius ir monetas galima daryti išvadą, jog bažnyčioje buvo laidojama nuo pat jos pastatymo XVI a. I pusėje (tai sutampa su žinoma istorine informacija) iki XVII a. pabaigos. Ypač daug monetų aptinkama iš Jono Kazimiero valdymo (1648–1668) laikų. Tai galėjo lemti tuometiniai karai su Švedija ir Maskva, kai pablogėjus valstybės situacijai ir kilus epidemijoms padidėjo gyventojų mirštamumas. Kapai griautiniai, orientuoti V–R kryptimis. Žmonės laidoti su negausiomis įkapėmis, randama smeigtukų, pavienių audinio liekanų, sagtelių fragmentų. Žiedų ir medalikėlių aptinkama tik permaišytuose sluoksniuose. Tyrimų metu bažnyčios viduje užfiksuotas 41 kapas ir kaulų sankaupa.

Kitų gerai išlikusių grindų lygių neaptikta, todėl galima daryti išvadą, jog bažnyčios viduje grindų lygis keitėsi labai nežymiai. Aptinkamos pavienės grindų plytelės šiek tiek mažesnės už dabartines, sudėtas XX a. 5 dešimtmetyje, tačiau greičiausiai grindų pagrindo forma taip pat pakitusi nežymiai.

Pamato mūras – iš rankų darbo plytų su braukais. Pamatas sumūrytas arba ant šviesios spalvos žvyro, arba ant sunešto smėlio sluoksnių, kuriuose aptinkama geldelinių kriauklių. Pamato apačia fiksuota 1,1–1,4 m gylyje nuo dabartinio bažnyčios grindų paviršiaus.

Tyrimų metu aplink bažnyčią, pamatų hidroizoliacijos ir nuogrindos vietoje aptikti anksčiau prie bažnyčios stovėjusių pastatų pamatai.

Įdomiausia šiuo atveju tai, kad bažnyčios P dalyje tarp presbiterijos ir navos išplatėjimo aptiktas osuarijaus – vietos, skirtos kasant duobes kapams ar atliekant remontą kaupti aptiktus žmonių kaulus. Visa mūrų vidinė dalis buvo užpildyta žmonių kaulais ir griuvenomis. Ši vieta nepažymėta senuosiuose bažnyčios planuose, nei inventoriniuose aprašymuose. Taip pat nustebino iš bažnyčios V pusės stovėjusios medinio priestato su varpine pamatai, sumūryti iš plytų ir akmenų. Greičiausiai priestatas pradiniame statybos etape buvo numatytas mūrinis, tačiau pasikeitus aplinkybėms baigtas statyti kaip medinis. Žvalgant šventoriaus teritorijoje buvo atidengtas visas priestato plotas, nes pamatai buvo H_{abs} 150,30 m gylyje (3 pav.). Iš bažnyčios Š pusės ties įėjimu buvo aptikti mūrinės zakristijos pamatai. XX a. I pusėje per potvynį ji buvo nuplauta ir nebeatstatyta. Visi šie mūrai buvo pristatyti prie jau stovėjusios bažnyčios XVII a. II pusėje – XVIII a.

Tiriant naujai formuojamą aikštę darytas pjūvis, kuris tirtas 2 m pločio perkasomis iki įžemio siekiant išsiaiškinti, kokiame gylyje slūgso kultūriniai sluoksniai, kada jie susidarė. Visa likusi aikštės dalis tirta didelėmis perka-

3 pav. Žvalgymų metu atidengti priestato iš bažnyčios V pusės pamatai. V. Kliaugaitės nuotr.

Fig. 3. The foundation of a church addition unearthed on the W side of the church during the survey.

4 pav. Bendras tyrimų vaizdas 2018 m. gegužės 30 d. G. Zabielos nuotr.

Fig. 4. General view of the investigation on 30 May 2018.

0 5 cm

5 pav. Dubeniniai kokliai, aptikti perkasoje 25 fiksuotame pastato rūsyje. D. Žvirblio nuotr.

Fig. 5. 'bowl-shaped' stove tiles (Schüsselkacheln) discovered in the building cellar recorded in Trench 25.

0 3 cm

6 pav. Apardytame vaiko kape aptikta III–IV a. datuojama apyrankė. D. Sakalauskaitės nuotr.

Fig. 6. A 3rd–4th-century bracelet discovered in a disturbed child burial.

somis iki projektinio gylio, tik keliose vietose darytos perkasos spėjamų struktūrų vietose (4 pav.). Visame pjūvio plote paviršinio Nemuno suneštas sluoksnis buvo 40–60 cm storio. Po juo visoje aikštės teritorijoje aptinkamos nesurištos akmenų, sumestų vienu sluoksniu, krūsnys. Tai turėtų būti susiję su potvyniais. Galbūt akmenys naudoti norint sumažinti drėgnų vietų ir padaryti jas praeinamas. Būsimos aikštės V dalyje greičiausiai ir ankstesniais laikais buvo atvira vieta, kur vyko prekyba, čia rasta daugiau monetų ir kitų radinių ploname, tačiau labai intensyviame XVI a. II pusės – XVII a. sluoksnyje. O R dalyje daugiau ūkinės veiklos požymių, pastatų, daug ūkinių duobių, kultūrinis sluoksnis šiek tiek storesnis, tačiau ne toks intensyvus. Šioje dalyje išsiskiria buvusio pastato su rūsiu vieta, XVII a. gaisro metu į rūsį sukrito didžioji dalis koklinės krosnies, pastatytos iš dubeninių koklių (5 pav.), čia taip pat aptikta labai daug molio tinko, į kurį įsispaudę dubeninių koklių išorinės pusės.

Visą šventoriaus teritoriją XIX–XX a. pradžioje juosė mūrinė akmenų ir kalkių skiedinio tvora, užfiksuota XX a. pradžios fotografijose. Jos fragmentų ieškota 2018 m. sezono metu, tačiau aptiktas tik kalkių skiedinio ir pavienių nedidelių lauko riedulių sluoksnis, kuris buvo pasklidęs iki 5 m plotyje. Šioje vietoje tyrimai vykdyti tik atidengiant tvoros griuvenų sluoksnį. XX a. pradžioje pradėjus statyti naują bažnyčią viršutinėje Nemuno terasoje, tvora nuardyta ir tvirtesnių jos pamatų nebeliko.

Teritorijoje, kur dabar stovi bažnyčia, ir aplink ją gyventa ir ankstesniais laikais. Tai liudija pavieniai radiniai, tokie kaip strėlių antgaliai, žalvarinės apyrankės, brūkšniuotosios

0 3 cm

7 pav. Perkasoje 3 aptiktos XVII a. datuojamos monetos. D. Žvirblio nuotr.

Fig. 7. 17th-century coins discovered in Trench 3.

keramikos šukė. Tačiau labiausiai nustebino suardytas vaiko kapas su III–IV a. datuojama apyranke ir viena atsitiktinai aptikta to paties laikotarpio apyranke (6 pav.). Tai liudytų aplink dabartinės bažnyčios teritoriją buvusį romėniškojo laikotarpio kapinyną, kuris greičiausiai sunaikintas vėlesnės ūkinės veiklos metu.

Tyrimų metu aptikta beveik 800 monetų, didžioji jų dalis datuojama XVI–XVII a. (7 pav.). Dar vienas būdingas šiems tyrimams radinys – tai religiniai medalikėliai ir kryželiai, datuojami XVI–XX a. Jų surinkta beveik 150 vienetų. Iš viso surasta daugiau kaip 2 tūkst. radinių, kurie bus perduoti saugoti į KMM.

Radiniai leidžia teigti, kad Zapyškis klestėjo XVI a. pabaigoje – XVIII a. pabaigoje. Šiuo laikotarpiu datuojamų radinių aptinkama daugiausia ir jie tirtoje teritorijoje pasklidę plačiausiai. Iš viso fiksuoti 52 kapai ir kaulų sankaupos.

The 2017–2018 Investigation of Zapyškis Church of St. John the Baptist and the Neighbouring Area

The investigation at the Zapyškis church and a site in the old town was conducted from November 2017 to November 2018. During the winter, the investigation occurred inside the church, later stages in the vicinity of the church (Fig. 3) and at a site in the old town. The finds allow one to establish that the heyday of the town of Zapyškis was during the late 16th–late 18th centuries. Finds dating to this period were discovered in the greatest numbers and were distributed the most broadly in the investigated area (Figs. 5–7). In all, 52 burials and concentrations of bones were recorded during the investigation (Fig. 2). A field survey was conducted in 9182 m^2. The excavation consisted of 80 trenches totalling 5079 m^2 (Figs. 1, 4).

Jurgis Sadauskas

Tyrimai Šv. Jono bažnyčios aplinkoje Klaipėdoje

2018 m. spalio 13–14 d., siekiant patikslinti Turgaus g. 24 sklypo ribas, Klaipėdos miesto savivaldybės administracijos užsakymu Šv. Jono bažnyčios (UK 42597) bei Klaipėdos senamiesčio (UK 16075) teritorijoje (Turgaus g. 24) MB „Humanitarinių ir socialinių tyrimų centras“ atliko detaliuosius archeologinius tyrimus (1 pav.).

Iš istorinių duomenų žinoma, jog kertinis Šv. Jono bažnyčios akmuo padėtas 1696 m., o 1706 m. bažnyčia pašventinta. 1854 m. bažnyčia sudegė. Per 3 metus atstatytoji po Didžiojo gaisro Šv. Jono bažnyčia buvo priderinta prie sudegusios bažnyčios išlikusių konstrukcijų ir sienų. Kitaip nei 1854 m. sudegusioje bažnyčioje, atstatytoje po gaisro pagrindinė nava baigėsi altorine apside, vizualiai didinusia altoriaus erdvę. Ši apsidė priminė netaisyklingą ovalą, bet iš tiesų sudarė šešiakampį penkiasienį. Dar viena apsidė, kiek žemesnė, šešiakampė, penkių sienų, buvo įrengta pastato Š sienoje (ją, atskirdami nuo altorinės (R) apsidės, toliau vadinsime šonine (Š) apside). Siekiant patikslinti šių priestatų vietą ir buvo atlikti 2018 m. archeologiniai tyrimai po II Pasaulinio karo nugriautos Šv. Jono bažnyčios vietoje.

Archeologiniai tyrimai Klaipėdos Šv. Jono bažnyčios teritorijoje vykdyti ne kartą. Nagrinėjant priestatų lokalizacijos klausimą, ypač svarbūs 1994–1995 m. Raimondo Sprainaičio tyrimai (*ATL 1994 ir 1995 metais*, 1996, p. 222–223). Jis ištyrė 205,6 m^2 plotą. Tyrėjas skirtingose sklypo vietose atidengė bažnyčios pamatų liekanas, nustatė jos dydį (44x25 m), architek-